

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Oikeusministeriö on pyytänyt minulta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle, joka koskee tehdyn varauman peruuttamista (lahjontaa koskeva rikosoikeudellinen yleissopimus) ja rikoslain muuttamista (vaikutusvallan kauppaamisrikos). Lausun kunnioittavasti seuraavaa.

1. Yleistä

Hallituksen esityksen luonnoksessa on arvioitu ns. vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointia ja lahjontaa koskevaan rikosoikeudelliseen yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamista. Lisäksi luonnoksessa käsitellään oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamiseen kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksiin.

Luonnoksessa ehdotetaan, että rikoslakiin lisätään uusi rikossäännös eli vaikutusvallan kauppaamisrikos (RL 16:14c). Tämä mahdollistaisi yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen. Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa ehdotetaan laajennettavaksi RL 30 luvun 9 a §:ssä rangaistavaksi säädettyyn törkeään kirjanpitorikokseen.

2. Vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointi

Olen antanut vuonna 2015 oikeusministeriölle lausunnon työryhmämietinnöstä ”Lahjusrikoksia koskevien säännösten eräät muutostarpeet”. Olin tuolloin vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointia pohtineen työryhmän kanssa samaa mieltä siitä, että vaikutusvallan väärinkäyttöä koskevalla säännökselle ei ole riittäviä perusteita, kun otetaan huomioon ”sääntelyn rakenne, lailisuusperiaatteen vaatimukset, poliittinen osallistumisoikeus, sananvapaus ja mahdollisuudet kehittää läpinäkyvyyttä koskevaa aineellista sääntelyä samoin kuin käytännön tarpeet” (Mietintöjä ja lausuntoja 9/2015, s. 89).

Luonnosta laadittaessa on käyty huolellisesti läpi lausuntokierroksella saatu palaute. Tämän lisäksi valmisteltutyössä on hyödynnetty tunnusmerkistökuvausten laadinnassa erilaisia rikosoikeudellisia elementtejä. Työ on tehty hyvin taitavasti, ja ehdotuksen tueksi on esitetty vakuuttavia argumentteja. Näin ollen olen muuttanut näkemystäni päätyen siihen, että rikoslakiin ehdotetulle muutokselle on riittävät perusteet.

Säännösehdotus täyttää käsitykseni mukaan rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Tunnusmerkistökuvaus ei ole sääntelyteknisesti helpoin, ja sitä laadittaessa on vaadittu vankkaa rikosoikeussystematiikan osaamista. Saattaa olla, että säännöksen soveltamisala jää kapeaksi, koska tunnusmerkistökäsitteisiin voi liittyä erilaisia tulkinnallisia ongelmia. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiseikkaa, että ehdotuksen hyväksyminen mahdollistaisi yleissopimukseen tehdyn varauksen peruuttamisen.

Luonnos ei tarjoa yksiselitteistä vastausta siihen, mikä on säännöksen käytännön tarve. Tarkoitan tässä yhteydessä käytännön tarpeella rangaistavuuden alassa olevia mahdollisia aukkoja, joihin olisi törmätty oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa. Vaikuttaisi siltä, että kriminalisoinnin tueksi esitetyt perusteet liittyvät nimenomaan kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseen.

Pidän erinomaisena, että ehdotetun RL 16 luvun 14 c §:n 3 momentissa pyritään luonnehtimaan epäasiallisen vaikuttamisen tapoja neljän tyyppitapauksen avulla. Kolme ensimmäistä tyyppitapausta on mielestäni selkeästi hahmotettavissa, kun ne luetaan ”sisälle” 1 momentin tai 2 momentin tunnusmerkistökuvaukseen.

Neljäs tyyppitapaus herättää kielellisen ja systemaattisen tulkinnan näkökulmasta seuraavan kysymyksen. Sisältääkö 1 momentin ja 2 momentin palkkiota koskeva kuvaus ”– – tälle itselleen tai kolmannelle tarkoitetun oikeudettoman edun palkkioksi siitä – –” varsin vahvan presumptionin siitä, että vaikuttaminen on epäasiallista neljännen tyyppitapauksen näkökulmasta ”oikeudettomasti sallattaisiin virkamieheltä tai kansanedustajalta vaikuttamista koskeva toimeksianto tai siihen liittyvä palkkio”?

Asia käsitellään luonnoksessa s. 59–60, ja sen perusteella syntyy vaikutelma, että tilanteet voisivat jäsentyä kielellisesti neljällä eri tavalla: 1) oikeusjärjestyksen mukainen palkkio, ja avoin toiminta, 2) oikeusjärjestyksen mukainen palkkio, mutta sen salaaminen, 3) oikeudeton palkkio, mutta avoin toiminta, ja 4) oikeudeton palkkio, ja sen salaaminen.

Rikosoikeudellisen vastuun näkökulmasta tyyppitapauksessa voidaan pitää 4-kohtaa. Sen sijaan 3-kohta on ongelmallinen. Onko realistista olettaa, että oikeudettoman palkkion saanut välimies toimisi avoimesti virkamiehen ja kansanedustajan suuntaan? Vaikuttaisi paljon todennäköisemmältä, että ne seikat, jotka tekevät edusta oikeudettoman, perustelevat myös toimeksiannon tai saadun palkkion salaamista. Tällöin tunnusmerkistökuvaukseen sisältyvä oikeudettomuus-tunnusmerkki perustaisi myös vaikuttamisen epäasianmukaisuutta koskevan oikeudettomuuden.

3. Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Luonnoksessa analysoidaan hyvin oikeushenkilön rangaistusvastuun tarvetta kirjanpitorikoksissa ja tilintarkastusrikoksissa. Vastuun rajaaminen törkeään kirjanpitorikokseen olisi perusteltu ratkaisu, kun otetaan huomioon rikostyyppikohtaiset erityispiirteet, seuraamusvalikoima kyseisessä rikostyyppissä ja käytännön tarpeet.

Olen samaa siitä, että oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisala jäisi törkeässä kirjanpitorikoksessa kohtuullisen suppeaksi. Tämä johtuu siitä (s. 48–49), että yhteisösakon tuomitsemista on tarkoituksenmukaista vaatia toimintaansa lähinnä jatkavien yritysten kohdalla. Varsin usein törkeä kirjanpitorikos liittyy törkeää veropetokseen sellaisen yhtiön toiminnassa, jolla ei ole edellytyksiä jatkaa liiketoimintaansa.

Luonnoksessa tunnistetaan mahdollisuus, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voisi kohdistua yhtäältä kirjanpitovelvolliseen oikeushenkilöön tai toisaalta oikeushenkilöön, joka hoitaa toimeksiannon perusteella toisen kirjanpitovelvollisen kirjanpitoa (s. 49–50). Näihin tilanteisiin voi periaatteessa liittyä hankalia osallisuusopin ja yhteisövastuun yhteensovittamista koskevia tulkintaongelmia. Käsitykseni mukaan rikosoikeusjärjestelmä sisältää kuitenkin oppirakenteita ja normistoja, jotka mahdollistavat vastuun oikeudenmukaisen ja tehokkaan kohdentamisen.

Turussa, 17.8.2016

Jussi Tapani

Rikosoikeuden professori, Turun yliopisto